

Makedonska Armija mira u vreme konflikta i rata

Septembar 2005.

dr Biljana Vankovska, profesor Filozofskog fakulteta u Skoplju

Ključne reči: makedonija, sukob, konflikt, nato, albanija

Citiranje: Vankovska, B. 2005. *Makedonska Armija mira u vreme konflikta i rata*. [e-book] Beograd: Centar za civilno-vojne odnose.

Čudni se jubileji obeležavaju i još se čudniji ordeni dodeljuju u makedonskoj državi. Na primer, nedavno (18. avgusta) proslavljen je Dan Armije, pri čemu su svi govorili o 13-godišnjici postojanja Armije nezavisne Republike Makedonije, a da se pri tome malo ko setio činjenice da je to datum značajan po događajima iz 1943. godine. Ipak, svima je bila značajnija novija istorija države i vojske, dok istorijske datume koriste, kao i u ostalim bivšim jugoslovenskim republikama, da bi dokazali tradiciju i državotvornost. Ukoliko bude usvojen predlog partije Demokratske unije za integraciju (DUI) Ali Ahmetija o proglašavanju 13. avgusta (dana kada je potpisan Ohridski sporazum nakon konflikta 2001. godine) za Dan mira, dogodiće se još jedan apsurd: u roku od samo pet dana Makedonija će prvo pokušavati da u orvelovskom stilu dokaže da je poraz iz 2001. godine u stvari pobjeda, a zatim i da Armija hrabro brani zemlju od svih pretnji miru, pa čak i da je sposobna da sada širi mir u svetu (u Avganistanu, Iraku, pa i u Iranu ako bude zatrebalo).

Mnogi kažu da je 13-godišnji jubilej makedonske Armije, u stvari, sazrevanje (mada teško i bolno) i da je time Armija dosegla svoj "pubertet". Gledano unazad, sasvim se objektivno može reći da to nisu bile lake godine ni za državu, a ni za njenu vojsku. Ipak, danas malo ko hoće da pogleda činjenicama u oči i da prizna da se, kao i u svakom pubertetu, makedonska Armija još uvek suočava sa konfuzijama i dilemama za koje ponekad nije toliko sama odgovorna, koliko su odgovorni oni koji rukovode zemljom. U stvari, u demokratiji vojska uvek, na neki način, ostaje "maloletna", zato što princip civilne suprematije zahteva od nje da se pokorava odlukama i politici državnog vođstva. I u kontekstu ovog jubileja, niko nije zaboravio da uputi čestitke državnom i vojnom vrhu, ali je pri tome bilo malo pravih upozorenja upućenih na račun političara i javnosti o nekim pitanjima koja će i u narednom periodu biti veoma značajna, bez obzira na to da li će i kada će Makedonija dobiti poziv za članstvo u NATO. Upravo ovakvi datumi umesto euforije treba da otvore mogućnost za suočavanje, kao i za raspravu o najvažnijim pitanjima nacionalne i vojne strategije i razvoja.

Stvaranje Armije Republike Makedonije (ARM) nije pratilo obrazac koji je bio dominantan u ostalim delovima bivše SFRJ. Makedonija je poslednja proglasila nezavisnost, a prvih meseci postojanja svoje nezavisne države (sve do februara 1992. godine) tolerisala je prisustvo JNA na svojoj teritoriji. Izgledalo je kao da postoji dualizam vojnih i bezbednosnih struktura, a situacija je bila apsurdna i u formalno-pravnom pogledu. Ipak, tadašnji državni vrh smatrao je da je daleko više oportuno pregovarati o mirnom povlačenju snaga JNA sa makedonske teritorije, nego demonstrirati državnost pošto-poto, pa i po cenu eventualnih žrtava. U to vreme Makedonija je zaslužila i epitet "oaze mira", kojim se često i neosnovano hvalila po svetu. U svakom slučaju, stvaranje vlastite vojske nije bilo prioritet za makedonsku državu i pored dramatičnih događaja u regionu. U javnosti se nije pojavila,

niti podgrevala euforija u vezi sa stvaranjem vlastite vojske, niti se neko bavio njenim herojskim imidžom i javnim ugledom. Čitava se priča završila konstatacijom da Makedonija nije ušla u rat i konflikte na teritoriji bivše države i da je zastupala miroljubivu politiku, te je i Armija stekla atribut "vojske mira". Gledano iz današnje perspektive, mnogi razočarani kritičari makedonske politike i stvarnosti smatraju da je to bio ključni trenutak koji je obeležio slab državotvorni i patriotski kapacitet nove države. Drugim rečima, ne ceni se ono što nije stečeno borbom i za šta nije prolivena krv. Armija je služila, prema ovakvim analizama, kao dekor državnosti, a u stvari joj nikada nije pripala zaslužena pozicija u društvu i u državi. Drugi, opet, misle drugačije, odnosno smatraju da je takav rasplet jugoslovenske priče Makedoniji omogućio to da izbegne zamke militantnog etnonacionalizma, kao i građenje države po uzoru na slovenački i hrvatski model (uspostavljanje vojske kao prve institucije buduće države). Ipak, dalji tok događaja, a najviše događaji u 2001. godini, pokazali su da je istina bila negde na sredini.

Tačno je to da je Makedonija počela svoj život kao nezavisna država u obliku za koji se deklarativno zalagalo još tzv. "Slovenačko proleće", odnosno kao *de factodemilitarizovana* država. Desilo se ono što je "Slovenačko proleće" projektovalo o deželi kao demilitarizovanom unikat. U Makedoniji je, međutim, unikat bio stvoren okolnostima u kojima makedonske elite još uvek nisu imale snage da bilo šta projektuju (mada su za to bile odgovorne), a JNA nije prezala od toga da sa sobom sasvim ponese sve što se moglo poneti (ono što nije bilo pokretljivo po kasarnama, bilo je uništeno, kao na primer parket, vodovodne instalacije i sl.). Demilitarizovana Makedonija nije imala snage da to stanje pretvori u svoju prednost na međunarodnom i regionalnom planu, tj. izostalo je stvaranje nacionalne strategije i politike neutralne države. U prvo vreme bilo je pametno tražiti međunarodnu pomoć u obliku preventivne misije UN, čime bi bio popunjen opasni vakuum, posebno na severnoj i zapadnoj granici. Trebalo je da prođe još nekoliko godina dok se vlast nije dosetila da traži uključenje u globalne bezbednosne tokove i da nađe trajno rešenje za status države u tom pogledu. Prvi korak bio je ulazak u program "Partnerstvo za mir" i potpisivanje SOFA ugovora. I pored malih pomaka prema spolja, Armija se unutar zemlje suočavala sa velikim problemima. Svi su mislili da u "oazi mira" i ne treba baš ulagati u vojsku, mada je zbog fragilnosti te iste "oaze", prilično rano sazrela svest o tome da ispod prividnog mira tinja unutrašnji konflikt sa etničkim elementima. Kao rezultanta toga desilo se da je policija kontinuirano dobijala na značaju i u finansiranju dok su u domenu odbrane preuzimane samo kozmetičke reforme. Strane donacije u obliku rashodovanog naoružanja, kojeg su se druge države što pre morale osloboditi zbog preuzetih međunarodnih obaveza, bile su jedini izvor popunjavanja praznih kasarni. S druge strane, na edukaciju oficira podjednako je uticala spontanost prispelih stranih stipendija i ponuda, pa su oficiri konačno sticali raznorazna znanja i veštine, ali iz veoma različitih vojno-političkih miljea i tradicija. Kontrasti su dolazili do izražaja kasnije, onda kada bi se dobro osposobljeni oficiri vratili u svoje kasarne, gde su jedino imali mogućnost da rade sa starom vojnom opremom i neodgovarajućim naoružanjem. Najgore od svega bilo je to što armija nikako nije uspevala da postane nacionalna institucija, i to iz najmanje dva razloga. Najpre, jedan čitav etnički kolektivitet (albanski) bojkotovao je izvršavanje vojne obaveze, dok su vlasti to tolerisale zbog "mira u kući". Paralelno, Albanci su pokušali da organizuju paravojsku, što je, navodno, bilo sprečeno hapšenjem nekoliko državnih funkcionera iz Ministarstva odbrane koji su bili albanskog porekla. Kasnije, međutim, niko nije sprečio Albance da se pridruže borbi svoje braće na Kosovu i Metohiji 1998-99. godine. Drugi razlog za nezadovoljavajuću regrutaciju svodio se na korupciju i nepotizam. Naime, vojni rok služili su uglavnom pripadnici ruralnih i nižih socijalnih slojeva, dok su "tatini sinovi" dokazivali svoj patriotizam galameći u kaficima ili ispred televizora.

Ukratko, nakon toga se dogodila 2001. godina u kojoj je vojska "oaze mira" doživela vatreno krštenje na jedan perverznan način – nije bilo proglašeno ratno stanje i nikada nije saznala protiv koga je to trebalo da se bori, kako i zašto. U to vreme vojska je došla do još jednog šokantnog saznanja – magacini za oružje bili su prazni toliko da je čak i najosnovnija municija morala hitno biti kupljena. Naravno, vojni profiteri počeli su pribavljati i oružje koje nije uopšte bilo primereno vrsti pretnje i načinu ratovanja (kupljeni su vojni avioni "Suhoi" iz Ukrajine), a u toku konflikta desio se i skandal tokom kog je direktno optužen i tadašnji ministar odbrane Ljuben Paunovski. Konflikt iz 2001. godine ostao je mala misterija. Do dana današnjeg nije poznato protiv kolike vojne sile UČK su se borile makedonske bezbednosne snage, koliko ih je dolazilo sa Kosmeta, a koliko ih je bilo lokalnih, koliki je broj poginulih u njihovim redovima i sl. Direktni učesnici konflikta ovo najbolje ilustruju govoreći o tome u kakvim su se uslovima borili protiv fantomskog unutrašnje-spoljašnjeg neprijatelja, sa kolikom količinom i sa kakvom hranom su bili snabdevani itd. Protivurečne komande, tipa kreni-stani ili povlači se bez obrazloženja tačno pred ispunjenje vojnog zadatka, da i ne spominjemo. Vojska je bila isfrustrirana iz najmanje dva razloga. Po svedočenju mnogih, tretman policajaca i vojnika bio je različit, a nedostajale su i jasna strategija i taktika u suočavanju sa protivnikom. Uostalom, u nefunkcionalnoj Vladi "nacionalnog spasa", sačinjenoj od predstavnika četiri najveće partije iz oba etnička tabora, izgleda da je najviše neslaganja bilo između tadašnjeg ministra odbrane, a sadašnjeg premijera Bučkovskog, i tadašnjeg ministra unutrašnjih poslova, a sadašnjeg Haškog optuženika, Ljubeta Boškovskog (tj. između predstavnika dve najveće etničke makedonske partije, SDSM i VMRO). To je bio glavni razlog nekoordinacije, pa i sukobljavanja pripadnika dve oružane strukture – vojske i policije. Drugim rečima, stari funkcionalni rivali u bezbednosnom sistemu zemlje (bar po pitanju udela u državnom budžetu) bili su u toku konflikta predvođeni političarima koji su ih (još i ranije) sasvim ispolitizovali i suprotstavili prema vlastitim političkim interesima. Čitava je stvar postala još zamršenija direktnim učestvovanjem tzv. međunarodne zajednice, koja je iz časa u čas menjala odnos prema zaraćenim stranama. Mada je Lord Robertson (tadašnji generalni sekretar NATO) pripadnike UČK nazivao "banditima i bitangama", veoma brzo je (tj. otkako se makedonska država nije snašla) promenio stav i počeo da ih kvalifikuje kao pobunjenike i, na kraju, kao borce za ljudska prava. Pragmatična i sebična, međunarodna zajednica je najpre brinula o uspostavljanju kakvog-takvog primirja i o stabilizovanju situacije, rukovodeći se najviše odnosom snaga na terenu. Kako je UČK (uz neskrivenu američku pomoć) sticala prednosti na vojnom planu, tako je rasla i njihova politička moć. Oni nisu učestvovali u pregovorima i nisu se pojavili kao potpisnici Ohridskog sporazuma, ali ono što je proizašlo nesumnjivo je bilo rezultat želje i inicijative ove grupacije. Armija, u kojoj je istini za volju bio okupljen sasvim pristojan profesionalni kadar, ratovala je bez jasno definisanog protivnika i cilja, jer su se naređenja menjala iz časa u čas. Jedan je koalicioni partner u tadašnjoj Vladi govorio uporno o miroljubivim i političkim sredstvima za rešavanje unutrašnjeg konflikta, dok je drugi partner do kraja govorio o potrebi da se spoljašnjoj agresiji sa Kosmeta i njihovim pomagačima u zemlji odlučno odgovori vojnim merama. Ratno, pa čak ni vanredno stanje u zemlji nikada nije bilo proglašeno, a jedino što je Skupština uradila bilo je donošenje bizarne deklaracije u kojoj se "ekstremisti" osuđuju zbog upotrebe nasilja. Najveći broj poginulih iz redova makedonskih bezbednosnih snaga bili su, opet, pripadnici nižih socijalnih slojeva. Među rezrevistima najviše je bilo onih koji su bili stečajni radnici ili nikada zaposleni mladi ljudi. Vojska se nužno suočila i sa unutrašnjim problemima, jer je mnogo vojnih oficira albanske nacionalnosti prešlo na "drugu stranu", menjajući samo uniformu.

U jednoj sam se prilici, držeći predavanje o konceptu demokratske kontrole vojske i potrebi njene depolitizacije visokim vojnim oficirima na komandno-štabnom kursu, našla u jako neprijatnoj

situaciji. Bukvalno, nisam znala šta da im odgovorim. Naime, objašnjavajući poziciju armije u demokratskom društvu, rekla sam da je ona verna samo ustavu, da političari lako menjaju "dresove", ali da kada vojnik obuče uniformu, ona ostaje jedna i jedina i da je to uniforma koja se nosi pod zastavom svoje države. Iz auditorijuma je stigao odgovor: "Teorijski jeste tako, ali se kod nas, draga profesorka, uniforme lako menjaju čak i u Armiji!" Deo onih koji su (s ponosom?!) nosili uniformu ARM prebegli su i obukli uniforme paravojske sa dvoglavim orlom kao simbolom, pa su se nakon toga ponovo vratili u ARM, ali su sada nosili više činove i bili na višim nadređenim pozicijama. Na primer, sadašnji zamenik ministra odbrane Talat Xhaferi bio je komandant UČK za region Gostivara. Posmatrano iz današnje perspektive, pripadnicima vojske predstoje i drugi izazovi, jer vladajuća DUI (partija Ali Ahmetija) zahteva uvođenje albanskog jezika kao komandnog u armiji i policiji. Opet, još jedan *deja vu* na Sloveniju iz osamdesetih...

I pored svega, smatra se da je Makedonija danas stabilizovano postkonfliktno društvo, pa se mnoge stvari namerno ostavljaju po strani da se ne bi remetio put ka NATO/EU. Ipak, ostaje otvoreno pitanje da li je sve zaista zaboravljeno i kakav to korporativni duh ima makedonska vojska. Takođe i da li se taj korporativni duh i etos moderne armije može implantrirati spolja pričama o članstvu u ovoj ili onoj koaliciji, ili alijansi. Politička elita je, umesto da odgovori na ova suštinska pitanja, odlučila da loptu prebaci na drugi teren, daleko od kuće. Prema tom shvatanju izgleda da je mir u svetu toliko ugrožen (nepostojećim sredstvima za masovno uništenje *by the way*) da je bilo neophodno aktivno učestvovati u međunarodnim misijama, čak i kada su bile u suprotnosti sa međunarodnim pravom. Kada su SAD pozvale sve "banana republike" po svetu da im se priključe u tzv. *Alliance of the Willing* u ratu protiv Iraka, makedonske vlasti nisu mnogo razmišljale o tome da li će dati podršku svom glavnom lobisti za ulazak u NATO. Doduše, to su učinili krijući jedni od drugih, pa se tako desilo da je (pokojni) predsednik Boris Trajkovski ponudio vojne snage a da je za to tadašnji premijer Crvenkovski saznao iz medija. Na kraju je prevladao zajednički stav da Makedonija može imati samo koristi od ovakvog političkog poteza. I tako su oni isti momci, sa nepriznatim vojnim zaslugama i delima iz makedonskog "malog rata", otišli trbuhom za kruhom da brane mir u svetu. I, pazi, čuda: svi su se redom pokazali! Odlikovali su ih Amerikanci, ali i makedonske vlasti povodom Dana Armije. Na kraju, izgleda da se čovek može boriti za svoju zemlju ili protiv nje, a da i ne bude velike razlike, jer na kraju ostaje bezimen i nepriznat (čak i kod UČK, jer fotelje su zauzeli samo oni na vrhu), a da onda kada se bori za američke interese u svetu odmah dobija priznanje u vidu medalje za hrabrost. Ko sada misli o tome da glavu stavlja u torbu za *peanuts* (u finansijskom smislu) ili da su polise za osiguranje života prava beda?! Ove godine makedonski predsednik Branko Crvenkovski konačno je odlikovao pripadnike specijalnih snaga koji sačinjavaju kontingent u Iraku posebnim ordenom uz obrazloženje da su svojim akcijama dali doprinos miru u svetu (Iraku) i tako afirmisali svoju zemlju i njenu odanost globalnoj koaliciji u borbi protiv terorizma.

Imajući, ipak, globalnu sliku u vidu, kao i činjenicu da niko ne može biti amnestiran zbog tragičnog stanja u Iraku, posebno ako je već preuzeo odgovornost svojim direktnim (mada malim i patetičnim) učestvovanjem, mora se ukazati na jedan detalj. Naime, 18. avgusta ove godine, na sam Dan ARM i dodele odlikovanja za mir u svetu i borbu protiv globalnog terorizma u Iraku, u tom istom Iraku su se dešavale strašne stvari. Svi svetski mediji obaveštavali su o ogorčenju, plaču i užasu Bagdada. Na TV stanicama prikazivane su slike Iračana koji su skandirali - "Irak, Irak, postao si zemlja krvoprolića!". Rober Fisk je u "Independentu" pisao o osakaćenim telima i otkinutim ekstremitetima dece i žena, nagomilanih u bagdadskoj mrtvačnici. U stvari, bio je to jedan "običan" dan u iračkom paklu.

O tome kako se pripadnici ARM snalaze sa svim ovim apsurdima, teško je govoriti. Ipak, najoštrij domaći analitičari ukazuju na postajanje dvostrane politike koja se nikako ne uspeva izvući iz svog pubertetskog sindroma, kao i iz navike da vlastitu nesigurnost i inferiornost prikriva hvalisanjem i izmišljenim pričama o velikim "muškim" podvizima širom sveta.

Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Gundulićev venac 48, 11000 Beograd

Tel: 011 | 3287 226; 011 | 3287 334

Email: office@ccmr-bg.org

www.ccmr-bg.org | www.bezbednost.org